MONITORIZAREA ȘI EDUCAȚIA ASPECTELOR PSIHO-EMOȚIONALE ÎN PENITENCIARE: ARGUMENTE PENTRU UN CURRICULUM ȘCOLAR ADAPTAT

MONITORING AND EDUCATION OF PSYCHO-EMOTIONAL ASPECTS IN PENITENTIARIES: ARGUMENTS FOR AN ADAPTED SCHOOL CURRICULUM

CZU: 376.58:159.23:37.016 **https://doi.org/10.59295/spd2025s.69**

Ana TARNOVSCHI
ORCID: 0000-0003-2217-6237
E-mail: a.tarnovschi@yahoo.com, ana.tarnovschi@usm.md
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Carolina CIUREL
ORCID: 0009-0001-0515-0353
E-mail: ciurel.carolina@mail.ru
Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Summary. *This article explores the essential role of emotions in the psychological life of the future adult and the relevance of integrating the emotional dimension into the educational process. Emotions are in a relationship of interdependence with mood, temperament, disposition, and motivation, directly influencing learning processes and personality development. For this reason, the curriculum must reflect not only cognitive objectives but also aspects related to the socio-emotional development of the individual. The particularities of the educational context in restrictive environments, such as the penitentiary system or alternatives to detention for minors, highlight the need for a personalized curricular approach focused on emotional support. These environments generate, from the very beginning, a multitude of frustrating emotions and favor the emergence of negative emotional states, such as frustration, anxiety, anger, or guilt. The stress associated with rigid rules, lack of freedom, and constant supervision can profoundly disrupt learning and development processes. Therefore, the continuous monitoring and adjustment of the curriculum designed for these categories of beneficiaries must include mechanisms of emotional support, educational activities with a therapeutic role, and strategies for developing resilience. Recent studies from Romania and the Republic of Moldova confirm that educational interventions with a psycho-emotional component significantly contribute to the social reintegration and balanced development of young people in conflict with the law.*

Keywords: *adapted curriculum, emotional development, education in detention, curriculum monitoring, emotion, frustration, anxiety, reintegration, personality, psycho-educational support.*

INTRODUCERE

Emoția este o stare mentală indusă de unul sau mai mulți stimuli interni sau externi, care determină modificări corporale chimice, răspunsuri comportamentale și o anumită stare. Emoțiile au ca rezultat schimbări fizice și psihologice care influențează comportamentul. Ele sunt adesea forța motrice a motivațiilor.

Emoțiile negative sunt o parte integrantă a vieții noastre, ele apar ca răspuns la diverse situații și evenimente cu care ne confruntăm. Emoțiile negative, cum ar fi mânia, frica, anxietatea, tristețea și dezamăgirea, pot fi puternice și pătrunzătoare. Cu toate acestea, dacă nu sunt controlate sau sunt ignorate, ele pot afecta serios starea noastră psihologică și bunăstarea generală [12]. Când emoțiile negative nu sunt reglementate, ele pot duce la diverse probleme, cum ar fi deteriorarea calității somnului, scăderea stimei de sine, conflicte în relații, nivel crescut de stres și chiar dezvoltarea tulburărilor psihice, cum ar fi depresia și tulburările de anxietate.

Mediul penitenciar este considerat unul închis, supravegheat și restricționat, care poate genera o serie de impacturi psihologice și emoționale semnificative asupra individului. Regulile stricte, supravegherea constantă și lipsa libertății personale pot duce la stres cronic și anxietate. Adaptarea la acest mediu restrictiv poate fi extrem de dificilă, având un impact semnificativ asupra sănătății mintale a deținuților pe termen lung [9].

Lipsa de control și autonomie în mediul închisorii poate amplifica sentimentele de frustrare și neputință în rândul deținuților. Privați de libertatea de a lua decizii esențiale și de a-și gestiona propria rutină, deținuții resimt o pierdere a independenței personale, ceea ce poate genera un sentiment de disconfort psihologic. Lipsa de implicare în luarea deciziilor care îi privesc poate genera sentimente de neajutorare și poate submina motivația pentru schimbare sau dezvoltare personală [10]. Astfel, această lipsă de autonomie poate influența negativ starea psihologică a deținuților, determinându-i să se simtă inconfortabil și fără control într-un mediu deja restrictiv și tensionat.

În ultimii ani, cercetările internaționale și naționale au arătat că încarcerarea este un factor major de stres psihologic, care favorizează dezvoltarea tulburărilor emoționale, precum anxietatea, depresia, furia și ostilitatea. Aceste probleme nu sunt specifice doar sistemelor penitenciare din statele occidentale, ci se regăsesc și în țările din Europa de Est, inclusiv în România și Republica Moldova, unde condițiile de detenție sunt adesea precare. În Moldova, spre exemplu, studiile arată că mulți deținuți se confruntă cu probleme emoționale severe, determinate de supraaglomerare, condiții inadecvate de trai și acces limitat la servicii de sănătate mintală, reflectate în lucrările autorilor autohtoni precum Carp S., Rusu O., Cerlat R., Savca L. [1, 2, 3, 4, 5, 6].

În acest context, se conturează necesitatea monitorizării și educației sistematice a aspectelor psiho-emoționale în mediul penitenciar, ca parte integrantă a procesului de resocializare. Prin urmare, această lucrare își propune să argumenteze rolul fundamental al unui curriculum școlar adaptat, care să includă componente de educație emoțională și dezvoltare personală, capabile să contribuie la susținerea sănătății mintale, la creșterea

gradului de autoreglare emoțională și, în cele din urmă, la facilitarea reintegrării sociale a persoanelor aflate în detenție [11].

SCOPUL CERCETĂRII constă în investigarea manifestării stărilor emoționale negative la persoanele private de libertate, în funcție de tipul infracțiunii comise, și evidențierea diferențelor semnificative între profilurile emoționale ale acestora. Rezultatele obținute contribuie la fundamentarea științifică a nevoii de integrare a dimensiunii psiho-emoționale în curriculumul școlar adaptat contextului penitenciar. De asemenea, studiul propune dezvoltarea unui program de intervenție psihologică orientat spre diminuarea emoțiilor negative și susținerea echilibrului emoțional al deținuților. Chiar dacă programul nu a fost aplicat în cadrul cercetării de față, acesta oferă un cadru teoretico-aplicativ relevant pentru elaborarea unor strategii educaționale cu rol terapeutic, care pot fi incluse în oferta curriculară a instituțiilor de detenție. Astfel, cercetarea sprijină ideea monitorizării continue și adaptării curriculare în funcție de nevoile psiho-emoționale ale beneficiarilor, ca premisă a reintegrării sociale eficiente.

METODE DE CERCETARE UTILIZATE: metode teoretice **(**studiu al surselor bibliografice, analize, sinteze, clasificări), metode empirice (Scala emoțiilor diferențiale de C. Izard [8, p. 324], Testul de autoapreciere a stărilor psihice după Eysenck [13], Chestionarul de măsurare a ostilității de W. Cook - D. Medley [14], Inventarul de Anxietate Stare – Trăsătură S.T.A.I. (Spielberger) [7, p. 31-51]) și metode de prelucrare statistico-matematică a rezultatelor cercetării (Testul Kruskal–Wallis (H), Testul de corelație Bravais–Pearson, Coeficientul de corelație Spearman (rho)).

REZULTATE OBȚINUTE

În cadrul cercetării au participat 58 de deținuți (bărbați) cu vârsta cuprinsă între 21-53 ani, care au săvârșit diferite tipuri de infracțiuni (furt/tâlhărie, escrocherie, circulație droguri, acțiuni violente cu caracter sexual/ viol, trafic de copii, omor intenționat). Distribuția acestora conform categorizării OMS (Organizația Mondială a Sănătății) poate fi observat în Figura 1.

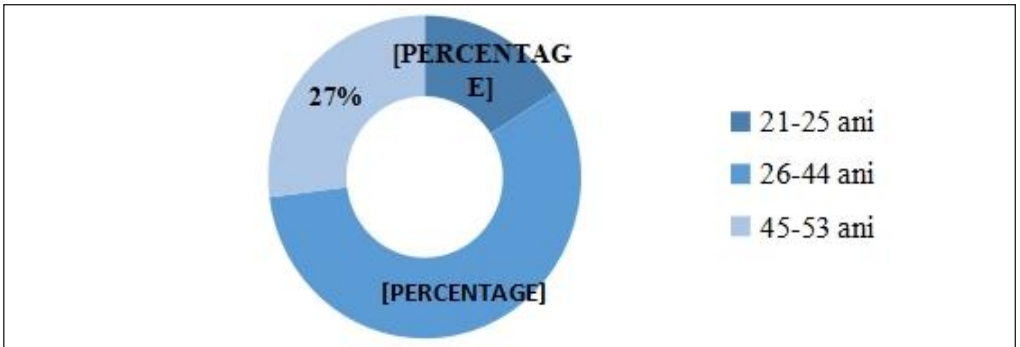

Fig. 1. Distribuirea eșantionului în funcție de vârstă

În funcție de tipul de infracțiuni comise avem 6 subgrupuri. Astfel cel mai numeros grup este cel cu deținuți care au săvârșit omor grav – 35% de subiecți, urmat de grupul de deținuți care au fost implicați în circulație de droguri – 29%, grupul de deținuți care au săvârșit acțiuni violente a inclus 16%, iar cei mai puțini fiind subiecții care au comis furt/tâlhărie și escrocherii – câte 5% fiecare (Figura 2).

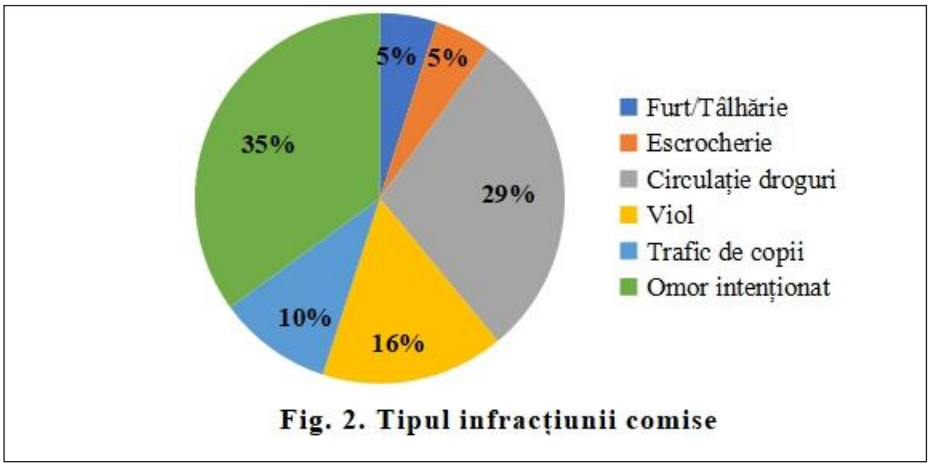

Fig. 2. Tipul infracțiunii comise

Pentru a cerceta manifestarea emoțiilor la deținuți am aplicat mai multe metode de diagnostic cu accent pe stări emoționale negative: Scala emoțiilor diferențiale de K. Izard care include măsurarea a 10 emoții precum *interes, bucurie, mirare, suferință, furie, dezgust, dispreț, frică, timiditate, vină*; Testul autoaprecierea stărilor psihice (psiho-emoționale) ce include patru stări manifestate în comportamente uzuale sau situaționale precum anxietatea, frustrarea, agresivitatea și rigiditatea; Testul de măsurare a agresivității de Cook și Medley ce include trei emoții negative precum cinism, agresivitate și ostilitate; și Inventarul de măsurare a anxietății stare (manifestare situațională) și anxietății trăsătură (manifestare permanentă) STAI de Spielberger. Aceste metode pot oferi un spectru larg de informații cu privire la manifestarea emoțiilor la deținuți.

REZULTATELE PENTRU SCALA EMOȚIILOR DIFERENȚIALE DE K.IZARD

Tabelul 1. Nivelul de manifestare a emoțiilor la deținuți

		Nivel scăzut		*Nivel mediu*		*Nivel înalt*	
		nr	%	*nr*	%	*nr*	%
Emoții pozitive	Interes	*0*	0	*27*	47	*31*	53
	Bucurie	*15*	26	*28*	48	*15*	26
	Mirare	*35*	60	*20*	35	*3*	5

Emoții negative	Suferință	*30*	52	*20*	35	*8*	14
	Furie	*42*	72	*16*	28	*0*	0
	Dezgust	*37*	64	*18*	31	*3*	5
	Dispreț	*42*	72	*16*	28	*0*	0
Emoții autodistructive	Frică	*40*	69	*16*	28	*2*	3
	Timiditate	*30*	52	*26*	45	*2*	3
	Vină	*8*	14	*33*	57	*17*	29

Rezultatele privind manifestarea emoțiilor negative în rândul deținuților relevă o tendință generală spre inhibarea expresiei afective disfuncționale, dar și o variabilitate notabilă între emoții în funcție de natura lor și impactul psihologic specific. Iar emoțiile autodistructive precum frica, rușinea și vina joacă un rol central în dinamica afectivă a persoanelor private de libertate, influențând percepția de sine, capacitatea de autoreglare emoțională și procesul de reabilitare.

Rezultatele analizei statistice comparative evidențiază o serie de emoții al căror nivel de manifestare diferă semnificativ în funcție de infracțiune: mirarea ($p = 0,033$): reacția de surpriză sau deschidere față de stimuli noi este semnificativ influențată de tipul infracțiunii.

Furia ($p = 0,006$): diferă semnificativ între grupuri, cu cele mai ridicate valori la furt/tâlhărie și viol, sugerând o tendință mai impulsivă și reactivă emoțional. În contrast, la infracțiunile premeditate (trafic, escrocherie), furia este mult mai redusă, indicând un control afectiv mai rece sau strategic.

Dezgustul ($p = 0,005$): prezintă diferențe marcate; cei condamnați pentru escrocherie și furt manifestă un nivel ridicat de dezgust, care poate reflecta respingerea față de propriile fapte sau față de contextul carceral. În schimb, în cazurile de trafic și omor, nivelurile scăzute pot indica desensibilizare emoțională sau lipsa empatiei.

Disprețul ($p = 0,024$): variază semnificativ; nivelurile ridicate la viol și furt pot semnala atitudini ostile față de alții sau față de sine, în timp ce valorile reduse la omor și trafic pot reflecta o neutralitate afectivă periculoasă, legată de absența reactivității morale.

Timiditatea ($p=0,005$): este semnificativ mai mare la deținuții condamnați pentru furt și escrocherie, sugerând o nesiguranță interpersonală, iar mai scăzută la cei implicați în viol sau omor – ceea ce poate indica o lipsă a inhibițiilor sociale sau chiar trăsături de dominanță.

Dispoziția dominantă ($p=0,043$): diferențele în tonalitatea emoțională generală sunt semnificative, cu cele mai scăzute valori la furt și viol. Avem și o serie de emoții pentru care nu au fost atestate diferențe statistic semnificative ($p > 0,05$) precum interesul, bucuria, vinovăția, suferința și frica. Acest lucru sugerează că aceste trăiri sunt relativ constante și generalizate în rândul populației carcerale, indiferent de tipul faptei săvârșite.

Tabelul 2. Manifestarea emoțiilor în funcție de tip de infracțiune comise la deținuți

	interes	bucurie	mirare	suferință	furie	dezgust	dispreț	frică	timiditate	vină	dispoziție dominantă
Kruskal-Wallis H	4,350	4,075	12,165	9,300	**16,321**	**16,610**	**12,978**	9,919	**16,591**	6,207	**11,453**
Df	5	5	5	5	**5**	**5**	**5**	5	**5**	5	**5**
P	,500	,539	,033	,098	**,006**	**,005**	**,024**	,078	**,005**	,287	**,043**

Analiza statistică validează faptul că natura infracțiunii comise influențează semnificativ profilul emoțional al deținuților, mai ales în ceea ce privește emoțiile negative (furie, dezgust, dispreț), autodistructive (timiditate) și reacțiile de mirare sau dispoziția afectivă generală. În schimb, emoțiile pozitive (interes, bucurie) și vinovăția, deși variabile la nivel descriptiv, nu prezintă diferențe semnificative statistic, ceea ce poate indica trăsături emoționale mai profunde și mai generalizate în cadrul populației penitenciare.

REZULTATELE PENTRU TESTUL „AUTOAPRECIEREA STĂRILOR PSIHICE”

Dintre cele patru stări evaluate – anxietate, frustrare, agresivitate și rigiditate – frustrarea este singura dimensiune care înregistrează diferențe semnificative statistic ($p = 0,011$) în funcție de tipul infracțiunii. Aceasta confirmă faptul că anumite tipuri de infracțiuni, în special cele comise de persoane cu un profil impulsiv sau cu toleranță scăzută la eșec (precum furtul și violul), sunt asociate cu niveluri mai ridicate de frustrare. Persoanele din aceste categorii infracționale pot manifesta o stare internă de nemulțumire cronică, iritabilitate și dificultate în a accepta restricțiile, ceea ce influențează negativ adaptarea lor în detenție și relaționarea cu autoritatea.

Deși anxietatea ($p = 0,062$) și rigiditatea ($p = 0,066$) nu ating pragul standard de semnificație statistică ($p < 0,05$), valorile lor apropiate de acest prag indică o tendință spre diferențiere afectivă între grupuri. În schimb, agresivitatea ($p = 0,373$) nu înregistrează diferențe semnificative între grupuri, ceea ce indică o prezență relativ constantă a acestei trăsături în rândul tuturor deținuților, indiferent de tipul infracțiunii. Această uniformitate poate fi interpretată prin faptul că agresivitatea, într-un mediu penitenciar, este mai degrabă un factor de adaptare la contextul social restrictiv și competitiv, decât o trăsătură specifică unui tip anume de infractor.

Tabelul 3. Analiza comparativă privind manifestarea stărilor psihice la deținuți în funcție de tipul de infracțiune

	anxietate	frustrare	agresivitate	rigiditate
Kruskal-Wallis H	10,493	**14,874**	5,363	10,333
df	5	**5**	5	5
p	,062	**,011**	,373	,066

REZULTATELE TESTULUI DE OSTILITATE DE COOK SI MEDLEY

Pentru agresivitate, diferențele sunt semnificative statistic ($p < 0,05$), confirmând faptul că nu toți deținuții manifestă aceeași reactivitate agresivă. Cele mai mari niveluri au fost identificate la deținuții condamnați pentru omor intenționat, circulație de droguri și viol, adică exact în zonele în care comportamentul infracțional presupune contact direct, forță fizică sau conflict deschis. Acest lucru sugerează un profil impulsiv, intens emoțional, în care reglarea comportamentală este deficitară. La polul opus, agresivitatea este semnificativ mai redusă în cazul celor condamnați pentru escrocherie și trafic de persoane, indicând un stil de interacțiune socială mai instrumental și controlat, lipsit de reactivitate vizibilă, dar posibil disimulat sub forma cinismului.

Cinism, deși nu atinge pragul clasic de semnificație statistică ($p=0,05$), valoarea apropiată sugerează o tendință clară de diferențiere. Cinismul pare a fi mai puternic în cazul infracțiunilor organizate și planificate (trafic de copii, omor intenționat, escrocherie), unde o viziune despre lume dominată de neîncredere, suspiciune și autojustificare morală este mai probabilă.

Tabelul 4. Analiza comparativă privind manifestarea scalelor de ostilitate la deținuți în funcție de tipul de infracțiune

	Cinism	Agresivitate	Ostilitate
Kruskal-Wallis H	10,652	**14,037**	**23,233**
df	5	**5**	**5**
p	,059	**,015**	**,000**

REZULTATELE PENTRU INVENTARUL DE MĂSURARE A ANXIETĂȚII STARE-TRĂSĂTURĂ DE SPIELBERGER (STAI)

Rezultatele analizei statistice comparative arată diferențe semnificative statistic atât pentru anxietatea de stare ($p = 0,006$) cât și pentru anxietatea-trăsătură ($p = 0,001$), în funcție de tipul infracțiunii comise.

Tabelul 5. Analiza comparativă privind manifestarea anxietății la deținuți în funcție de tipul de infracțiune (STAI)

	Anxietate stare	Anxietate trăsătura
Kruskal-Wallis H	**16,267**	**20,780**
df	**5**	**5**
Asymp. Sig.	**,006**	**,001**

Deținuții condamnați pentru viol și furt/tâlhărie au prezentat cele mai înalte niveluri de anxietate de stare, ceea ce poate fi explicat prin expunere accentuată la tensiuni interpersonale în penitenciar, stigmatizare morală (în special în cazul violatorilor), toleranță mai scăzută la stres și adaptare deficitară la regimul de detenție.

Diferențele statistice și mai pronunțate în cazul anxietății-trăsătură confirmă că nu doar reacția la situații punctuale este afectată de tipul infracțiunii, ci și modul de funcționare emoțională stabilă al individului. Nivelurile cele mai ridicate la violatori și autori de infracțiuni violente (furt, tâlhărie) indică un profil afectiv instabil, caracterizat de hipervigilență cronică, reactivitate afectivă crescută, tendință spre impulsivitate. În schimb, cei condamnați pentru infracțiuni organizate (trafic, escrocherie) par să manifeste un profil de auto-control emoțional, însă adesea însoțit de lipsă de empatie sau distanțare afectivă.

CONCLUZII

Pornind de la analiza teoretică a literaturii de specialitate, pot fi evidențiate următoarele concluzii esențiale privind complexitatea și impactul stărilor emoționale negative în mediul penitenciar și nevoia unei intervenții educaționale adaptate:

1. Contribuțiile teoretice internaționale și naționale indică faptul că mediul penitenciar, prin natura sa restrictivă și dezumanizantă, favorizează dezvoltarea unor trăiri afective negative. Aceste stări sunt nu doar o consecință a izolării, ci și un rezultat al lipsei sprijinului psihologic și al expunerii la condiții de detenție inadecvate.

2. Conform teoriilor contemporane, stările afective negative sunt intensificate de lipsa resurselor de coping adaptativ, de suportul emoțional redus și de contextul carceral care inhibă exprimarea afectelor pozitive. Această situație favorizează acumularea tensiunii psihice și poate conduce la dezechilibre emoționale persistente, care necesită intervenții educaționale structurate și recurente.

3. Concluziile converg spre ideea că penitenciarul trebuie privit și ca un spațiu educațional și terapeutic, în care suportul psihologic, empatia instituțională și strategiile de sănătate mintală, integrate într-un curriculum școlar adaptat, devin esențiale pentru reechilibrarea emoțională și restructurarea cognitive și identitară a persoanelor private de libertate.

Pe baza cercetării experimentale realizate în cadrul lucrării, pot fi formulate următoarele concluzii privind particularitățile afective ale persoanelor private de libertate:

- Rezultatele evidențiază o prevalență ridicată a emoțiilor negative, acestea constituind un element central al profilului afectiv și comportamental al persoanelor private de libertate. Această realitate accentuează nevoia introducerii unor componente psihoeducaționale în procesul de resocializare.
- Analizele comparative indică diferențe semnificative statistic în funcție de tipul de infracțiune, în special în manifestarea furiei, fricii și disprețului, ceea ce sugerează tipare emoționale diferențiate, care pot fi abordate mai eficient printr-un curriculum diferențiat, adaptat nevoilor emoționale ale fiecărui profil infracțional.
- Structura emoțională a deținuților este dominată de afecte negative stabile, capacități de concentrare a atenției defectuoase, cogniții cinice și comportamente reactive, ceea ce constituie un obstacol major în procesul de reabilitare și reintegrare socială. Această constatare subliniază necesitatea unor programe educaționale centrate pe dezvoltarea competențelor emoționale, a atenției în general și a gândirii reflexive.
- În acest context, programul de intervenție psihologică dezvoltat în cadrul cercetării oferă un cadru coerent de reducere a emoțiilor disfuncționale și consolidare a abilităților de autoreglare emoțională, de concentrare a atenției, fiind structurat în 10 ședințe cu aplicabilitate practică în mediul carceral. Încorporarea acestui model într-un curriculum școlar penitenciar ar putea contribui semnificativ la prevenirea deteriorării psihice a deținuților.
- Programul răspunde în mod direct nevoilor identificate în urma evaluării experimentale, vizând restructurarea cognitivă, creșterea rezilienței emoționale și dezvoltarea unei relații funcționale cu sine și cu ceilalți. Prin urmare, implementarea lui în cadrul unui curriculum școlar adaptat poate contribui la eficientizarea procesului de reintegrare socială și reducerea riscului de recidivă, făcând din educația psiho-emoțională o componentă indispensabilă în sistemul penitenciar modern.

REFERINȚE:

1. CARP S. *Efectele mediului penitenciar asupra minorilor condamnaţi.* În: Probleme interdisciplinare în materia prevenirii şi combaterii criminalităţii juvenile la etapa contemporană, 5 octombrie 2007, Chişinău. Chişinău: Academia Ştefan cel Mare, Fundaţia Hanns Seidel (Germania), 2007, p. 10-18;
2. CARP S., RUSU O. *Aspecte privind prevenirea comportamentului autoagresiv în rândul deţinuţilor.* In: Protecţia drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului în procesul asigurării ordinii şi securităţii publice, Ed. Editia III-a, 7 decembrie 2023, Chişinău. Chişinău: Departamentul Editorial-Poligrafic al Academiei „Ştefan cel Mare" al MAI, 2023, Ediția III-a, p. 311-322;
3. CARP S., RUSU O. *Manifestări ale comportamentului suicidal în mediul peni-*

tenciar. In: Protecţia drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului în procesul asigurării ordinii şi securităţii publice, Ed. Editia II-a, 8 decembrie 2022, Chişinău. Chişinău: Departamentul EditorialPoligrafic al Academiei „Ştefan cel Mare" al MAI, 2022, Ediția II-a, p. 377-385;

4. CERLAT R., CUCIURCĂ E. *Forme de manifestare a agresivității și relația acestora cu stima de sine la adolescenții din mediul penitenciar.* In: Studia Universitatis Moldaviae (Seria Științe ale Educației), 2020, nr. 5(135), p. 134-139;
5. CERLAT R., ZAHARCENCO A. *Particularități psihosociale ale stabilității emoționale la femeile cu copii aflate în detenție.* In: Studia Universitatis Moldaviae, Seria Științe ale Educației, 2021, nr.9 (149) , p.72-78;
6. SAVCA L. *Relația dintre empatie și agresivitate la deținuți.* In: Psihologie, revista ştiinţificopractică, 2020, nr. 1-2(36), p. 87-95;
7. SPIELBERGER C. D., KRASNER S. S. *The assessment of state and trait anxiety*. In: R. Noyes Jr., M. Roth, & G. D. Burrows (Eds.). Handbook of Anxiety, Vol. 2, 1988, p. 31-51;
8. ПЛУТЧИК Р. *Эмоции и их выражение*. СПб.: Питер, 2001;
9. CEBOTARI S. *Coordonate pedagogice de resocializare a tinerilor deținuți*. 2024 [Teză de doctorat, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă" din Chișinău]. https://anacec.md/files/CebotariS-teza.pdf [Accesat la data 23.06.2025];
10. Ghidul de formare a consilierului de probaţiune în activitatea psihologică. Chișinău, 2018. https://probatiune.gov.md/files/getfile/357 [Accesat la data 23.06.2025];
11. GUȚU, V., BUCUN N., GHICOV A., [et al.]. Cadrul de referinţă al curriculumului naţional. Coord.: Lilia Pogolşa, Valentin Crudu ; Min. Educaţiei, Culturii şi Cercet. al Rep. Moldova. – Chişinău : Lyceum, 2017 (F.E.-P. „Tipografia Centrală"). – 104 p. ISBN 978-9975-3157-7-7.
12. DOLLARD J. et alt. *Frustration and aggression.* Yale University Press, 1939. https://static1.squarespace.com/static/5b7ea2794cde7a79e7c00582/t/646a7e64f332b83a4aac3 c0a/1684700775642/frustration-aggression.pdf [Accesat la data 24.06.2025];
13. EYSENCK M. W., et alt. *Anxiety and cognitive performance: Attentional control theory.* Emotion, 7(2), p. 336-353, 2007. https://psycnet.apa.org/record/2007-06782-011 [Accesat la data 23.06.2025];
14. Бовин Б. Рабочая книга пенитенциарного психолога, пособие. М., 1997. https://khomich.narod.ru/LEGALPSYCHOLOGY/CONTENTS/WORKBOOK.htm [Accesat la data 24.06.2025].

N.B. Articolul este realizat în cadrul Subprogramului *"Teoria și metodologia monitorizării și dezvoltării continue și ciclice a curriculumului școlar"*, cod 011401.